

STADSWANDELING HAARLEM

De historische binnenstad van Haarlem beschikt over een schatkamer aan bijzondere monumenten. Het huidige Haarlem ligt op een oude strandwal, 56 eeuwen geleden ontstaan. Vele eeuwen later ontstond op een strategische plek aan het Spaarne de nederzetting Haarloheim. Haarlem heeft zich sindsdien ontwikkeld tot de mooie stad zoals we die tegenwoordig kennen.

Al wandelend door de stad kom je fraaie speciaalzaken en leuke cafés tegen en loop je langs vele historische plekken.

Ontdek de geschiedenis van Haarlem met een Google Maps stadswandeling door deze historische stad.

OVERZICHT

Afstand wandelroute: 5 km

Duur: 2 uur

Startpunt: Grote Markt, Haarlem

Eindpunt: Grote Markt, Haarlem

Bewegwijzering: <https://cityroutes.nl>

01 GROTE MARKT

> De stadswandeling start op de Grote Markt voor het stadhuis van Haarlem. Je staat met je rug naar het stadhuis en kijkt uit over de Grote Markt.

De Grote Markt is van oudsher het hart van Haarlem. Voor de Middeleeuwen, toen het plein nog niet geplaveid was, werd het 't Sant genoemd. Op 't Sand werd toentertijd recht gesproken. De galgen stonden echter aan de rand van de stad om mensen af te schrikken. Op het plein werden riddertoernooien gehouden, maar ook markten. In de 13e en 14e eeuw was het plein nog groter van omvang dan nu doordat aan de zuidzijde (rechts) nog geen bebouwing stond. Het aanzien en karakter van deze plaats werd en wordt in grote mate bepaald door de historische gebouwen die er omheen staan.

Grote Markt

> Je steekt de straat over naar de Grote Markt en draai je om zodat je een goed zicht hebt op het stadhuis van Haarlem.

02 GROTE OF ST BAVOKERK

Op de plaats waar nu het stadhuis staat, stond ooit het hofgebouw van de Graven van Holland. Het was hun verblijf bij een bezoek aan Haarlem. Graaf Willem II verleende op 23 november 1245 stadsrechten aan de inwoners van Haarlem, een akte waarin allerlei rechten en plichten van de Haarlemeers ten opzichte van de landsheer (de graaf) waren vastgelegd. Vanaf dat moment mocht Haarlem zich dus stad noemen. Willem II koos echter den Haag als vaste woonplaats. Het houten gebouw werd in de 14e eeuw grotendeels verwoest door een stadsbrand, waarna de resten van de grafelijke woning aan de stad geschonken werden. In 1370 is het huidige stadhuis hier gebouwd.

> Draai je om, loop een stuk de Grote Markt op en kijk naar één van de iconen van de stad Haarlem, de Grote of St. Bavokerk.

03 GROTE OF ST BAVOKERK

Op deze plek stond ooit een kleinere kerk die waar beschadigd werd tijdens een stadbrand. Daarna werd hier deze gotische Grote of St Bavo gebouwd. Het grondplan is gebaseerd op de kruisvorm. In 1390 is men begonnen met de bouw van het koor om de oude romaanse kerk heen, daarna volgende het dwarsschip.

Vanaf het midden van de 15e eeuw volgde het schip. De toren is een eikenhouten constructie omkleed met lood en in 1520 toegevoegd aan de kerk.

In 1559 werd de St Bavo verheven tot kathedrale kerk. Op 19 mei 1578 vond de 'Haarlemse noon' plaats, een verlate beeldenstorm. Tijdens een sacramentsprocessie van de katholieken in de St Bavokerk drongen Geuzensoldaten de kerk binnen. De soldaten doden de priester en sloegen alles kort en klein. Daarna kwam de kerk in het bezit van de Hervormde Gemeente.

In de kerk bevinden zich naast het wereldberoemde Müller-orgel, de graven van de schilders Frans Hals, Pieter Saendam, lakenkoopman Pieter Teyler van der Hulst en vele anderen.

Grote Markt

> Loop terug naar de overkant bij het stadhuis en ga linksaf de Koningstraat in. Deze loop je helemaal uit en steek over bij de Gedempte Oude Gracht. Je komt uit op de Botermarkt.

04 BOTERMARKT

In 2012 zijn op de Botermarkt bij de aanleg van ondergrondse vuilcontainers skeletten uit de middeleeuwen gevonden. Deze lagen op een oude begraafplaats die bleek te behoren bij de middeleeuwse St Gangolfskapel. De opgraving van deze skeletten heeft meer inzicht gegeven in de mannen, vrouwen en kinderen die rond 1450 in Haarlem hebben geleefd.

De combinatie van forensische wetenschap, archeologie, anatomie en boetseerkunst kan een opgegraven individu zijn levensechte gezicht terug geven. Voor de reconstructie is een skelet met schedel geselecteerd van een man van 35 jaar oud met een opmerkelijk gezicht. Omdat niet bekend is hoe hij heette, is de naam Cornelis gekozen. Cornelis was een veelvoorkomende naam in Haarlem in de 15e en 16e eeuw.

Botermarkt

> Je laat de Boetermarkt aan je rechterhand liggen en loop de Gierstraat in. Door deze straat reed vroeger een tram, maar is nu één van de aantrekkelijkste winkelstraatjes.

Neem de eerste afslag naar links en je komt in de grootste winkelstraat van Haarlem, de Grote Houtstraat. Ga hier rechtsaf en vervolgens de eerste afslag naar links de Cornelissteeg in. Loop deze uit, ga rechtsaf en neem de 2e straat aan je linkerhand.

Je komt door het poortje in Nieuw Heiligland en komt in de wijk 'De Heiliglanden'. Loop dit straatje uit en ga rechtsaf het Groot Heiligland in. Hier zie je aan je rechterhand het Frans Hals Museum.

05 FRANS HALS MUSEUM

Frans Hals werd in 1582 of 1583 in Antwerpen geboren als zoon van een lakenkoopman. Zoals zoveel Zuid-Nederlanders in die tijd verhuisde het gezin rond 1586 naar Haarlem. Frans Hals was tot 1603 leerling van Carel van Mander. Hij werd van het Sint-Lucasgilde.

In 1616 schilderde hij zijn eerste schuttersstuk. In 1639 schilderde hij zijn laatste schuttersstukken die door de grote verscheidenheid aan gelaatsuitdrukkingen, glimmende uniformen en de vele kleurnuances het hoogtepunt van Hals' oeuvre. In de 18e eeuw viel hij uit de gunst maar werd in de 19e eeuw herontdekt door de impressionisten vanwege zijn zogenaamde ruwe stijl. De stijl werd gekenmerkt door zelfstandige zwierige en losse penseelvoering en intieme, raadselachtige dramatiek. Hij was in staat de subtiële menselijke emotie weer te geven.

Groot Heiligland 62

> Je passeert (of bezoekt) het Frans Hals Museum en loopt het Groot Heiligland uit en gaat rechtsaf, de Gasthuisvest op. Daarna neem je de 2e afslag naar de rechts de Grote Houtstraat in. Dit is één van de groenste straatjes van Haarlem. Aan het eind van de straat ga je rechtsaf en passeer de Nieuwe Kerk en het Nieuwekerksplein.

Je loopt rechtdoor in de Lange Annastraat en gaat aan het eind naar links de Breesstraat in. Je komt nu op een

punt waar 5 straten samenkomen. Naar dit punt is deze wijk genoemd, de Vijfhoek.

06 DE VIJFHOEK

De stad kende na 1577 een periode van enorme bloei. Haarlem was in de Gouden Eeuw een immigrantenstad. Tussen 1585 en 1620 groeide het aantal inwoners van ca. 18.000 tot bijna 40.000. Dit maakte Haarlem tot één van de grootste steden van Holland.

Het grootste deel van de nieuwe Haarlemmers kwam uit de Zuidelijke Nederlanden. Zij waren om economische redenen maar vooral vanwege hun geloof gevlucht toen de Spanjaarden de Vlaamse en Brabantse steden veroverden. Deze immigrantenstroom beschikte over een aanzienlijke vakkennis en bracht de stad tot grote welvaart. De economische bloei was vooral te danken aan de textielnijverheid die de Vlamingen meebrachten.

De straatnamen in de wijk De Vijfhoek, zoals de Drapenierstraat, Wolstraat, Lange Lakenstraat, maar ook de Raamstraat herinneren nog aan de lakenproductie die destijds was gevestigd in de omgeving van Vlamingstraat.

Wolstraat

> Ga rechtdoor de Drapenierstraat in en daarna de eerste straat rechts, de Vlamingstraat in. Als je deze uitloopt heb je een mooi zicht op het Brouwershofje. Je gaat linksaf de Barvoetestraat in en daarna de eerste straat rechtsaf de Gedempte Voldersgracht op. Als je deze uitloopt kom je bij de Jopenkerk op de hoek van het Hortusplein.

07 JOPENKERK

Eeuwenlang was Haarlem één van de grootste bierbrouwerssteden van Nederland. Al in de middeleeuwen werd er bier gebrouwen. In Haarlem waren veel brouwerijen aan het Spaarne en de Bakenessergracht gevestigd. De nabijheid van water was handig om het bier te produceren, maar ook voor het vervoer van de biervaten.

De biervaten met een inhoud van 112 liter werden 'Jopen' genoemd. In 1992 werd het Haarlems

Biergenootschap opgericht om de traditionele bieren van Haarlem opnieuw in de markt te brengen. Er werden in het stadsarchief oude stadsrecepten uit 1407 en 1501 gevonden en vervolgens maakte de Universiteit van Leuven op basis hiervan een eigentijdser bierrecept. Dit bier krijgt de naam Jopen.

Sinds november 2010 wordt het bier gebrouwen in de Jopenkerk (en tegenwoordig ook in de Waarderpolder) en zijn er vele soorten Jopenbier ontwikkeld. De Jopenkerk is een gezellig grandcafe waar je naast Jopenbier ook kunt genieten van een lekkere maaltijd al dan niet met jopen bereid. Het is een plek waar je als bezoeker aan Haarlem geweest moet zijn.

Gedempte Voldersgracht 2

> Je steekt het Hortusplein over en loopt rechts langs de ingang van de parkeergarage en slaat daarna rechtsaf de Drossestraat in. Deze loop je helemaal uit en steek daarna de Gedempte Oude Gracht over. Loop rechtdoor de Jacobijnestraat in. Hier passeer je aan je rechterhand het Stedelijk Gymnasium en je ziet aan je linkerhand de 'hortus' met daarin het Vredesstempeltje.

Ga hierna direct linksaf en loop over het Prinsenhof achter het stadhuis langs door 't Pand en ga daar naar rechts en meteen weer linksaf. Je komt uit in de Barteljorisstraat. [je kunt hier stoppen en het 2e deel van de wandeling op een ander moment lopen] In de Barteljorisstraat zie je op de hoek met de eerste zijstraat (Schoutensteeg) rechts het Corrie ten Boomhuis.

08 CORRIE TEN BOOMHUIS

Hier woonde Corrie ten Boom die in de Tweede Wereldoorlog verzetsstrijder was. Met haar familie bood zij onderdak aan Joodse onderduikers. Tijdens de Tweede Wereldoorlog had het gezin Joodse en andere onderduikers in huis. In geval van nood werd een geheime kamer gebouwd waarin de onderduikers in geval van nood konden verstoppelen. Op 28 februari 1944 werd het gezin verraden en viel de Gestapo het huis binnen. Er werd op dat moment een Bijbelstudie gehouden zodat er veel bezoekers waren, onder wie enkele verzetsstrijders. Vier onderduikers en de twee

verzetsstrijders verborgen zich tijdig in de geheime kamer.

Corrie kwam samen met haar zus Betsie uiteindelijk in concentratiekamp Ravensbrück terecht. Betsie overleed daar op 14 december 1944. Corrie werd enige dagen daarna vrijgelaten, naar later bleek als gevolg van een administratieve fout. Over haar oorlogservaringen is het boek *The Hiding Place* geschreven, dat ook verfilmd werd. In 1971 verscheen de Nederlandse vertaling van boek: *De Schuilplaats*. Na de oorlog stortte zij zich volledig op evangelisatieactiviteiten in de Verenigde Staten.

Barteljorisstraat 19

> Je loopt de Barteljorisstraat uit en steekt over bij de Krocht. Aan je linkerhand passeer je het hofje van Oorschot. Helaas mag je hier niet naar binnen maar als je door het hek kijkt, kun je een glimp opvangen van de tuin en de daarom gesitueerde woningen.

Je loopt verder de kruisstraat in en dan zie je iets na de kruising met de Nassaustraat en Ridderstraat in het plaveisel aangegeven waar ooit de Kruispoort stond.

09 KRUISPOORT

Het Beleg van Haarlem begon op 3 december 1572. Omdat de bevolking van Haarlem weigerde zich over te geven volgde een ruim zeven maanden durende belegering, die eindigde op 12 juli 1573 toen de stad zich uiteindelijk overgaf. Enkele duizenden soldaten werden geëxecuteerd en de stad moest hoge boetes betalen.

Gedurende het hele beleg is vooral om de Kruispoort zwaar gevochten. De poort werd opgeblazen. Het hielp de Spanjaarden geen stap verder de stad in, want in het geheim en in allerijl was achter de verwoeste poort een provisorische nieuwe verdedigingswal compleet met singel opgeworpen, Het Halve Maantje. Dit bleek voor de Spanjaarden een heel onaangename verrassing.

Kruisstraat

> Je loopt helemaal rechtdoor de brug over en komt uit op het Stationsplein. Je steekt het plein over en staat voor één van de mooiste stations van Nederland.

10 STATION HAARLEM

In 1839 reed op de spoorlijn Amsterdam-Haarlem de eerste trein in Nederland. De eerste spoorlijn in Nederland werd aangelegd door de in 1839 opgerichte Hollandsche IJzeren Spoorweg-Maatschappij onder leiding van Willem Christiaan Brade en later ingenieur-Directeur van de Waterstaat F.W. Conrad. Deze lijn van Amsterdam naar Haarlem werd geopend op 20 december 1839. De eerste treinen werden getrokken door locomotieven met de namen Arend en Snelheid.

In 1842 werd deze spoorverbinding verlengd tot Leiden. De Oude Lijn, zoals deze werd genoemd, en de andere spoorlijnen in de omgeving van Haarlem werden geëxploiteerd door de HIJSM. Alle breedspoorlijnen waren tegen 1866 verbouwd naar het smallere normaalspoor. Het oorspronkelijke station van Haarlem lag op de plaats van het huidige revisiebedrijf van NedTrain. In 1906 werd het huidige stationsgebouw gebouwd.

Stationsplein

11 INDUSTRIE

De spoorwegen hebben een belangrijke bijdrage geleverd aan de wederopstanding van Haarlem na 1850, doordat dankzij de verbeterde infrastructuur kleine bedrijven konden uitgroeien tot belangrijke industriële complexen. Voorbeelden hiervan zijn machinefabriek Figee, Chocoladefabriek Droste, scheepswerf Conrad (alle gevestigd aan het Spaarne) en de spoorrijtuigenfabriek Beijnes aan het Stationsplein.

Stationsplein

> Je loopt voor het station langs en slaat rechtsaf de Jansweg in. Je steekt de brug over en iets na de brug zie je delocatie aangegeven waar ooit een stadspoort stond, de St. Janspoort.

12 ST JANSPOORT

Tijdens het beleg van Haarlem werden de Haarlemmers uitgehongerd. Het heldhaftige verzet van de Haarlemmers werd legendarisch, door onder andere Kenau Sominsdochter Hasselaer, die een afdeling vrouwen aanvoerde. Daar stamt de uitdrukking 'een kenau' vanaf, dat oorspronkelijk zoiets betekent als kranige of manhaftige vrouw. De stad viel in 1573 na een beleg van zeven maanden in handen van Don Fadrique Alvarez de Toledo (Don Frederick), zoon van de gevereesde Hertog van Alva. De stad was zwaar beschadigd. De St Janspoort werd tijdens het beleg door de Spanjaarden vrijwel meteen in puin geschoten, hier bevond zich ook de gevangenis. Over het lot van de gevangenen is niet bekend. Na het beleg werd Haarlem een Spaanse en dus katholieke enclave. Tijdens de Spaanse bezetting leed de bevolking naast honger aan pest en ging gebukt onder Spaanse strafmaatregelen tegen aanhangers van de reformatie zoals ophanging en verbranding.

Jansstraat

> Je gaat de eerste straat linksaf (Korte Jansstraat) en meteen weer rechtaf Bakenessergracht op. Je loopt deze helemaal uit en dan zie je de rivier het Spaarne voor je liggen. Hier aan het eind rechtsaf. Je passeert het Teylers Museum aan je rechterhand.

13 TEYLERS MUSEUM

Teylers Museum is het oudste museum van Nederland (1779). Het museum is genoemd naar Pieter Teyler van der Hulst een rijke Haarlemse laken- en zijdefabrikant, die leefde van 1702-1778. Als aanhanger van de Verlichting had Pieter Teyler grote belangstelling voor kunst en wetenschap. Bij testament liet hij zijn collectie en vermogen na de de Teylers Stichting, die onder meer de bevordering van kunst en wetenschap tot doel had.

Het museum ademt nog steeds de authentieke sfeer van de 18e en 19e eeuw – de tijd van de Verlichting. Van machines die elektriciteit opwekken, de beroemde Elektriseermachine van Van Marum, tot miljoenen jaren oude fossielen, historische boeken en munten. De Ovale zaal was het eerste deel van het museum en bevat nog steeds meubilair uit de beginperiode. Het

Teylers Museum bezit een mooie collectie Hollandse meesters en de wereldberoemde prenten en tekeningen van o.a. Rembrandt en Michelangelo.

Spaarne 16

> [Je loopt verder en passeert aan je rechterhand De Waag, waar zoals de naam al zegt vroeger goederen, die via het Spaarne werden aangevoerd, gewogen werden. Je passeert parkeergarage De Appelaer en komt uit ter hoogte van restaurant Morris.](#)

14 STADSBRAND DAMSTRAAT

Ter hoogte van restaurant Morris stond ooit een wachtershuis aan het Spaarne. Hier ontstond in 1576 brand in de nacht van 22 op 23 oktober, die werd veroorzaakt door onvoorzichtigheid van ingekwartierde soldaten. Aangewakkerd door een stevige noordoostenwind breidde het vuur zich uit in zuidwestelijke richting door de stad en werden 449 huizen verwoest.

Damstraat

> [Je loopt iets terug en slaat linksaf de Damstraat in en gaat hier de eerste straat rechts in, de Nauwe Appelaersteeg. Als je deze helemaal uitloopt ga je links de Wijde Appelaersteeg in en kom je uit bij het oudste hofje van Nederland. Ga hier naar binnen.](#)

15 HOFJE VAN BAKENES JOHAN ENSCHEDE HOF

Het Hofje van Bakenes is het oudste hofje van Nederland en is in 1395 gesticht uit de nalatenschap van een Haarlemse vooraanstaande en welgestelde familie: Dirc I van Bakenesse. Zijn weduwe Lysebeth en haar beide zoons Dirc en Jan lieten het hofje bouwen. Oorspronkelijk is het Hofje van Bakenes met 13 huisjes ingericht voor de verzorging van 20 alleenstaande, arme, oude vrouwen die tegen het eind van de 14e eeuw niet zelfstandig konden wonen, ook al omdat er toen sprake was van een vrouwenoverschot. Nu is er nog maar plaats voor 12 bewoonsters.

Wijde Appelaersteeg

> [Loop een stukje rechtdoor en overbrug met 2 stappen 5 eeuwen.](#)

Aan het oudste hofje grenst het nieuwste hofje van Haarlem, het Johan Enschedehofje, dat is ontworpen door Joost Swarte en Henk Döll die al eerder samenwerkten bij de bouw van de nieuwe Toneelschuur. Het hofje stamt uit 2007 en bestaat uit 10 woningen, 8 voor vrouwen ouder dan 65 jaar en 2 voor bejaarde stellen.

> [Je verlaat het hofje weer door dezelfde deur als waardoor je bent binnengekomen en ga rechtsaf de Appelaersteeg in. Je gaat vervolgens linksaf en ziet rechts de Toneelschuur liggen. Je komt in de Lange Begijnestraat en passeert aan je linkerhand de Philharmonie, het concertgebouw van Haarlem. Je loopt verder en komt uit op het Klokhuisplein. Vanaf de Philharmonie tot hier stond drukkerij Joh. Enschedé.](#)

16 JOH ENSCHEDE / HAARLEMSE DRUKINDUSTRIE

In 1703 trad Izaak Enschedé toe tot het gilde van boekdrukkers in Haarlem. Zijn drukkerij was al snel actief in het drukken van boeken met bijzondere letters, zoals Herbreeuws, braille, muziekschrift en wetenschappelijke notaties. Daarvoor had hij een eigenlettergieterij en ook kocht hij andere lettergieterijen op. Van 1737 tot 1940 gaf het bedrijf de Opregte Haarlemsche Courant, nu Haarlems Dagblad, uit.

In 1769 drukte Joh. Enschede obligaties voor de gemeente Haarlem en in de jaren daarna steeds meer waardepapieren. In december 2016 besloot het bedrijf niet langer bankbiljetten te drukken. Vanaf die tijd werd de focus gelegd op andere producten zoals postzegels en visa.

Klokhuisplein

> [Aan je rechterhand zie je de Grote of St Bavokerkweer liggen.](#)

17 ANTHONY FOKKER

Op 31 augustus 1911 maakte Anthony Fokker met zijn zelfgebouwde vliegtuigje De Spin een spectaculaire vlucht boven zijn woonplaats Haarlem. De jonge Fokker steeg op vanaf een weiland aan de Kleverlaan. Even later verscheen zijn vliegtuigje onder gejuich van toegestroomde mensen boven de Grote Markt. Daar draaide bij vol bravoure een paarrondjes om de toren van de Bavo. Na een veilige landing werd hij als een held ingehaald en kreeg hij als bijzondere dank een fiets. Wegens het enorme succes herhaalde hij zijn stunt op 1 en 2 september. Over de sensatie tijdens die eerste vlucht zei hij later: "Ik voelde me heerser over alles wat ik zag".

Grote Markt

> [Je passeert de kerk aan je linkerhand en ziet rechts het standbeeld van Laurens Janszoon Coster.](#)

18 LAURENS JANSZON COSTER

Laurens Janszoon Coster, door de Haarlemmers kortweg Lautje genoemd, is de uitvinder van de boekdrukkunst. Tenminste dat beweren de Haarlemmers. Volgens de overlevering deed Coster de uitvinding bij toeval in het stadsbos de Haarlemmerhout toen hij in een park stukjes beukenschors in de vorm van letters sneed die op het moment dat ze op de grond vielen, een afdruk in het zand achterlieten. Iedereen weet dat de Duitser Gutenberg de boekdrukkunst heeft uitgevonden maar dat weerhoudt Haarlemmers er niet van hun held met een standbeeld op de Grote Markt te eren.

Grote Markt

> [Je steekt de Grote Markt over en staat weer bij het startpunt van de wandeling.](#)